

PREVODI

H. L. Drejfus

HAJDEGER O ZADOBIJANJU SLOBODNOG ODNOSA PREMA TEHNICI

Uvod: šta Hajdeger ne govori

U *Pitanju o tehnici* Hajdeger predstavlja svoj cilj:

„Mi pitamo o tehnici i želeli bismo time da pripremimo slobodan odnos prema njoj.”¹

Suštinu tehnike on razotkriva na takav način da „nikad ne opažamo svoj odnos prema suštini tehnike dokle god zamišljamo samo ono-tehničko i samo se njime bavimo, dokle god se njime zadovoljavamo ili ga se klonimo”.² Zaista, on tvdi da „Odgovaramo li toj suštini, u stanju smo da iskusimo ono-tehničko u njegovom ograničenju”.³

Da bismo razumeli Hajdegera, moramo najpre objasniti suštinu, otvaranje i oslobađanje. Međutim, sam Hajdegerov projekat trebalo bi da nas upozori na činjenicu da on ne proglašava još jednu reakcionarnu pobunu protiv tehnike, iako mnogi uvaženi filozofi, uključujući i Jirgena Habermasa, smatraju da on upravo to čini. On takođe ne čini ni ono što bi progresivni mislioci poput Habermasa želeli da on čini, ne predlaže način na koji se tehnologija može kontrolisati, kako bi koristila našim racionalno odabranim ciljevima.

Nije slučajno što je tako teško locirati tačnu Hajdegerovu poziciju spram tehnike. Hajdeger nije uvek bio jasan povodom toga šta razdvaja njegov prisup od romantične reakcije na dominaciju prirodom, a kada konačno dospe do jasne formulacije sopstvenog originalnog stanovišta, ono je toliko radikalno, da je svima primamljivo da ga prevedu u konvencionalne fraze o zlu tehnike. Tako se Hajdegerove ontološke preokupacije pogrešno asimiluju u humanističku zabrinutost povodom uništavanja prirode.

Oni koji žele da Hajdegera učine razumljivim u kontekstu savremenih anti-tehnoloških banalnosti mogu naći uporište u njegovim tekstovima. Tokom rata on napada konzumerizam:

---

¹ Hajdeger, M, „Pitanje o tehnici”, u: *Predavanja i rasprave*, Plato, Beograd, 1999, str. 9

² Isto.

³ Isto.

„To kružno kretanje iskorišćavanja, koje se odvija radi trošenja, jeste jedini proces kojim se odlikuje povest jednog sveta koji je postao nesvet.”⁴

1955. godine on čak smatra da:

„Svet se sada pojavljuje kao objekat otvoren za napade mahinatovnog mišljenja [...] Priroda se pojavljuje kao ogromna benzinska pumpa, izvor energije za savremenu tehniku i industriju.”⁵ [prev. U.P.]

Kada se obraća seljacima sa Švarcvalda, on takođe lamentira nad pojavom televizijskih antena na njihovim kućama:

„Svaki sat i svaki dan prikovani su za radio i televiziju [...] sve to čime moderne tehnike komunikacije stimulišu, napadaju i gone čoveka – sve to je već mnogo bliže čoveku danas od njegovih polja oko njegove kuće, bliže nego nebo nad zemljom, bliže nego promena noći u dan, bliže nego maniri i običaji njegovog sela, nego tradicija njegovog izvornog sveta.”⁶ [prev. U.P.]

Takva tvrđenja sugerišu da je Hajdeger ludita koji bi hteo da se od eksploatacije zemlje, konzumerstva i masovnih medija vrati svetu pred Sokratovskih Grka ili dobrih starih švarcvaldskih seljaka.

HAJDEGEROV ONTOLOŠKI PRISTUP TEHNICI

Međutim, kako se njegova misao razvija, Hajdeger ne poriče da su ovo ozbiljni problemi, ali dolazi do iznenađujućeg i provokativnog zaključka da je i fokusiranje na gubitak i destrukciju i dalje tehničko.

„Svi pokušaji, da se to zbiljsko postojeće obračuna morfološki, psihološki na raspad i gubitak, na zlu kob i katastrofu, jesu samo tehničko ponašanje.”⁷

Ukoliko našu situaciju vidimo kao predstavljanje problema koji se mora rešiti odgovarajućim delovanjem, to je takođe tehnički:

„[I]nstrumentalna predstava o tehnici određuje svaki napor da se čovek dovede u pravi odnos prema tehnici. [...] Ta želja da se njome zagospodari postaje utoliko neodložnija ukoliko tehnika više preti da izmakne čovekovoj kontroli.”⁸

Hajdeger jasno kaže da ovakav pristup nije odgovarajući.

⁴ Hajdeger, M., „Prevladavanje metafizike”, u: *Predavanja I rasprave*, str. 74

⁵ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 50.

⁶ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 48

⁷ Hajdeger, M., „Okret”, u: *Kraj filozofije I zadaća mišljenja*, Naprijed, Zagreb, 1996, str. 258

⁸ Hajdeger, M., „Pitanje o tehnici”, str. 10

„Ni jedan čovek, ni jedna grupa ljudi, nikakav skup prominentnih državnika, naučnika i tehničara, nikakva konferencija lidera u trgovini i industriji ne mogu prekinuti ili upravljati napretkom povesti u atomsko doba.”⁹ [prev. U.P.]

Njegovo stanovište je istovremeno i mračnije i više puno nade. On smatra da postoji opasnija situacija sa kojom se savremeni čovek susreće nego što je tehničko uništenje prirode i civilizacije, a to je situacija povodom koje se nešto *može* uraditi – makar i indirektno. Pretnja nije *problem* za koji se može naći *rešenje*, već ontološki *uslov* koji nas *može spasiti*.

Hajdegerova briga je ljudska nesreća prouzrokovana *tehničkim razumevanjem bivstvovanja*, pre nego uništavanjem prouzrokovanim specifičnim tehnologijama. Posledično Hajdeger razlikuje savremene probleme prouzrokovane tehnikom – ekološko uništavanje, nuklearnu opasnost, konzumerstvo i slično – od devastacije koja bi nastala ako bi tehnika rešila sve naše probleme.

„Ono što čoveka ugrožava u njegovoj suštini jeste [...] mnenje da čovek miroljubivim oslobađanjem, preoblikovanjem, pohranjivanjem i usmeravanjem prirodnih energija može čovečnost učiniti za svakog podnošljivom i u celini srećnom.”¹⁰

„Najveća opasnost” je

„da bi nadolazeća plima tehničke revolucije u atomsko doba mogla tako zarobiti, začarati, omađijati i privući čoveka, da bi jednog dana mahinativno mišljenje moglo biti prihvaćeno i usvojeno kao *jedini način* mišljenja”¹¹ [prev. U.P.]

Opasnost, onda, nije uništenje prirode ili kulture, već restrikcija u načinu našeg mišljenja – nivelisanje našeg razumevanja bivstvovanja.

Da bismo procenili ovo tvrđenje, moramo razjasniti šta Hajdeger misli pod razumevanjem bivstvovanja. Daćemo primer. Obično baratamo sa stvarima, a nekada čak i sa ljudima, kao sa sredstvima koja se koriste dok su potrebna, a onda se ostavljaju. Čaša od stiropora predstavlja savršen primer. Kada želimo toplo ili hladno piće, ona radi svoj posao, a kada završimo sa tim, mi je bacimo. Koliko se ovakvo razumevanje objekta razlikuje od onoga kako pretpostavljamo da se Japanci svakodnevno odnose prema delikatnoj šolji za čaj. Šolja za čaj ne održava temperaturu jednako dobro kao njena plastična zamena, ona se mora prati i paziti, ali ona se zbog svoje lepote i društvenog značenja čuva od generacije do generacije. Ceremonija čaja se teško može zamisliti sa čašom od stiropora.

Primitimo da se tradicionalno japansko razumevanje toga šta je čovek (pasivan, zadovoljan, nežan, društven itd.) uklapa sa razumevanjem toga šta je stvar (delikatna, lepa, tradicionalna itd.). Za nas, koji smo aktivni, nezavisni i agresivni – stalno u težnji da negujemo i zadovoljimo svoje želje – nema smisla odnositi se prema stvarima na način na koji to čine Japanci; niti za Japance (pre nego što se njihovo razumevanje biv-

⁹ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 52

¹⁰ Hajdeger, M., „Čemu pesnici?”, u: *Putni znakovi*, Plato, Beograd, 2003, str. 230

¹¹ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 56

stvovanja pomešalo sa našim) ima smisla izmišljati i preferirati čaše od stiropora. U istom duhu *mi* o politici razmišljamo kao o usklađivanju individualnih želja, dok Japanci teže konsenzusu. Da sumiramo, društvene prakse koje sadrže razumevanje toga šta znači biti čovek, one koje sadrže tumačenje toga šta znači stvar i one koje određuju društvo međusobno se uklapaju. One rezultuju u razumevanju bivstvovanja.

Zajedničke prakse, u kojima se socijalizujemo, stoga, pružaju pozadinsko objašnjenje toga šta se shvata kao stvar, šta se shvata kao ljudsko biće i, napokon, šta se shvata kao stvarnost, na osnovu čega mi možemo usmeriti svoje delovanje prema pojedinim stvarima ili ljudima. Stoga razumevanje bivstvovanja sačinjava ono što Hajdeger naziva *čistinom* u kojoj nam se stvari i ljudi mogu pojaviti. Čistina nije naš proizvod. Ona proizvodi nas kao ljudska bića kakva jesmo. Hajdeger čistinu opisuje na sledeći način:

„Pa ipak, izvan bivstvujućeg, ali ne daleko od njega, već pred njim, dešava se još nešto. Usred bivstvujućeg u celini nalazi se otvoreno mesto. Postoji čistina. Ta otvorena sredina nije stoga okružena bivstvujućim, nego sama svetleća sredina okružuje [...] sve bivstvujuće. [...] Samo ta čistina daruje i jemči nama ljudima prolaz prema bivstvujućem koje mi sami nismo, i prilaz bivstvujućem koje mi sami jesmo.”¹²

Šta je, onda, suština tehnike, t.j. tehničkog razumevanja bivstvovanja, t.j. tehničke čistine, i kako nam otvaranje prema njoj daje slobodan odnos prema tehničkim uređajima? Najpre, kada pitamo o suštini tehnike, možemo videti da se na Hajdegerovo pitanje ne može odgovoriti definicijom tehnike. Tehnika je stara koliko i civilizacija. Hajdeger primećuje da se ona može ispravno odrediti kao „sredstvo i ljudsko delo”.¹³ On to naziva „instrumentalnom i antropološkom određenjem tehnike”.¹⁴ Međutim, ukoliko pitamo o *suštini* tehnike (tehničkom razumevanju bivstvovanja), nalazimo da je „moderna tehnika nešto sasvim drugo i zato novo”.¹⁵ Ona se razlikuje čak i od upotrebe čaša od stiropora za naše potrebe. Suština moderne tehnike, tvrdi nam Hajdeger, u tome je da se traži što više fleksibilnosti i efikasnosti *kao takvih*. „To potpomaganje, međutim, unapred je usmereno [...] da se stekne najveća korist pri najmanjem ulaganju”.¹⁶ To jest, naš jedini cilj je optimizacija:

„Ono-što-se-tako-ostvaruje svuda je ispostavljeno da stoji odmah spremno, i to da stoji tako da samo bude ispostavljivo za neko naredno ispostavljanje. To-tako-ispostavljeno ima sopstveno stajanje. Ovo stajanje zovemo ‘stanje’.”¹⁷

Više nismo subjekti koji pretvaraju prirodu u objekt eksploatacije:

„Relacija subjekt-objekt tek tako stiče svoj čisti ‘relacioni’ karakter, to jest karakter ispostavljanja, karakter u koji su kako subjekt tako i objekt apsorbovani kao stanja.”¹⁸

¹² Hajdeger, M., „Izvor umetničkog dela”, u: *Šumski putevi*, Plato, Beograd, 2000, str. 37

¹³ Hajdeger, M., „Pitanje o tehnici”, str. 10

¹⁴ Isto

¹⁵ Isto

¹⁶ Isto, str. 16

¹⁷ Isto, str. 17-18

¹⁸ Hajdeger, M., „Nauka i razmišljanje”, u: *Predavanja i rasprave*, str. 45

Moderni avion uopšte nije objekt, već prosto fleksibilni i efikasni šraf u sistemu transporta.¹⁹ (A putnici po pretpostavci nisu subjekti, već prosto resursi koji pune avion.) Hajdeger zaključuje: „Ono što je prisutno u smislu stanja, ne stoji nam više nasuprot kao predmet”²⁰

Sve predstave o službi bogu, društvu, našem bližnjem ili čak o našem sopstvenom pozivu nestaju. Prema ovom stanovištu, ljudska bića postaju resursi za upotrebu, ali i, što je značajnije, za unapređivanje, kao i sve drugo.

„U taj proces uključen je i čovek koji više ne krije da je i sam najvažnija sirovina.”²¹

U filmu *2001: odiseja u svemiru*, upitan da li je srećan na misiji, robot HAL odgovara: „Koristim sve svoje kapacitete maksimalno. Šta bi više moglo da poželi racionalno biće?” Ovo je sjajan primer toga šta bi rekao bilo ko ko je vezan za naše savremeno razumevanje bivstvovanja. Mi težimo rastu ili razvoju svojih potencijala prosto zbog njih samih – to je naš jedini cilj. Pokret *Ljudski potencijal* savršeno izražava ovo tehničko razumevanje bivstvovanja, kao i pokušaj da se bolje organizuje buduća upotreba naših prirodnih resursa. Tako postajemo deo sistema kojim niko ne upravlja, ali koji se kreće ka totalnoj mobilizaciji svih bića, čak i nas samih. Zbog toga Hajdeger smatra da savršeno uređeno društvo, posvećeno dobrobiti svih, nije rešenje naših problema, već uznemirujuća kulminacija tehničkog razumevanja bivstvovanja.

ŠTA ONDA MOŽEMO URADITI?

Naravno, Hajdeger koristi savremene tehničke uređaje i zavisi od njih. On nije ludita i ne zagovara povratak u pre-tehnički svet.

„Bilo bi ludo slepo napadati tehniku. Bilo bi kratkovido osuditi je kao đavolje delo. Mi zavisimo od tehničkih uređaja – oni nas čak podstiču na napredovanje.”²²
[prev. U.P.]

Umesto toga, Hajdeger sugeriše da postoji način da zadržimo naše tehničke uređaje, a da opet budemo verni sebi:

„Možemo potvrditi neophodnost upotrebe tehničkih uređaja, a istovremeno im uskratiti pravo da nad nama dominiraju i tako izvrću, zbunjuju i kvare našu prirodu.”²³
[prev. U.P.]

Da bismo razumeli kako je ovo moguće, potrebna nam je ilustracija značajne Hajdegerove razlike između tehnike i tehničkog razumevanja bivstvovanja. Iznova se mo-

¹⁹ Up. Hajdeger, M., „Pitanje o tehnici”, str. 18

²⁰ Isto

²¹ Hajdeger, M., „Prevladavanje metafizike”, str. 71

²² Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 54

²³ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 54

žemo osvrnuti na Japan. U savremenom Japanu naporedo sa najnaprednijom visoko tehnološkom produkcijom i potrošnjom još uvek postoji i tradicionalno, ne-tehničko razumevanje bivstvovanja. Televizor i kućni bogovi dele istu policu – čaša od stiropora koegzistira sa onom od porcelana. Stoga možemo videti da se tehnika može zadržati bez tehničkog razumevanja bivstvovanja, pa postaje jasno da se tehničko razumevanje bivstvovanja može razdvojiti od tehničkih uređaja.

Da bi se napravilo ovo razlikovanje, smatra Hajdeger, mora se ponovo promisliti istorija bivstvovanja na zapadu. Tada će se videti da, iako je tehničko razumevanje bivstvovanja naša sudbina, ono nije naš usud. To jest, iako se naše razumevanje stvari i nas samih kao resursa koje treba urediti, unaprediti i efikasno koristiti izgrađivalo još od Platona i iako ono dominira našim delovanjem, nismo ograničeni na njega. To nije stanje koje mora biti, već ni manje ni više od naše trenutne kulturne čistine.

Samo oni koji Hajdegera vide kao nekoga ko se suprotstavlja tehnici biće iznenađeni sledećim njegovim zaključkom. Kada jednom shvatimo da je tehnika poslednje naše razumevanje bivstvovanja, bićemo srećni zbog toga. Nismo mi ti koji su proizveli ovu čistinu, niti je mi kontrolišemo, već, da nam nije bilo dato da sebe i stvari razumemo kao sredstva, ništa se ne bi pojavilo *kao* bilo šta uopšte i ne bi bilo mogućnosti za smisljeno delovanje. Kada jednom shvatimo – u svom delovanju, naravno, ne samo u svojim glavama – da tehničko razumevanje bivstvovanja *dobijamo*, iskoračili smo iz tehničkog razumevanja bivstvovanja, jer tada uviđamo da ono što je najvažnije u našim životima nije predmet efikasnog unapređivanja. Transformacija našeg shvatanja realnosti – ovo prevazilaženje kalkulatorskog razmišljanja – upravo je ono što hajdegerijansko mišljenje želi da sprovede. Hajdeger želi da pokaže kako možemo prepoznati, a time i prevazići našu restriktivnu, voljnu kulturnu čistinu upravo prepoznajući da nju suštinski dobijamo.

„[M]ora novovjekovni čovjek prethodno ponajprije naći put povratka u zavičajnu širinu prostora svoje biti. Taj bitni prostor čovjekobiti prima svoju, nju određujuću dimenziju jedino iz tog *su-držaja*, koji je kao čuvanje istine bitka samog pridijeljen biti čovjeka kao onome što ga potrebuje.”²⁴

Međutim, kako tačno možemo iskusiti tehničko razumevanje bivstvovanja kao dar koji dobijamo? Koji je to fenomen na koji Hajdeger smera? Tehničkog razumevanja bivstvovanja možemo se osloboditi kad god se zateknemo zahvaćeni stvarima, umesto da mi njih kontrolišemo. Kada nas stvar, poput svečanog obeda, da upotrebimo Hajdegerov primer, uvlači i sakuplja naše delovanje, iskusićemo fokusiranje i blizinu koja se opire tehničkom ispostavljanju. Čak i tehnički objekat, poput mosta na autoputu, kada ga iskušavamo kao nešto što sakuplja i fokusira naše delovanje, može pomoći da se odupremo samom tehničkom ispostavljanju koje on nameće. Hajdeger opisuje most kao nešto što ima i funkciju tehničkog ispostavljanja i kontinuitet sa pre-tehničkim stvarima.

„Neupadljiv prelaz preko potoka, kakav je stari kameni most, vozu žita daje put od polja prema selu i nosi kola s drvima od poljskog puta do drumu. Most na autoputu upleten je u mrežu međugradskog saobraćaja predviđenog da bude što brži.

²⁴ Hajdeger, M., „Okret”, str. 253

Uvek, i svaki put drugačije, most prati tamo-amo spore i žurne puteve ljudi. [...] Most, na *svoj* način, k sebi *prikuplja* zemlju i nebo, božanstva i smrtnike.”²⁵

Sinhronizacija sa tehničkom funkcijom mosta na autoputu može nas otvoriti za razumevanje tehničkog razumevanja bivstvovanja kao načina na koji dela naša trenutna čistina, tako da možemo iskusiti svoju ulogu primaoca i značaj dobijanja, što nas oslobađa prinude da nasilno sve stvari postavljamo u efikasno ispostavljanje.

Ova transformacija našeg razumevanja bivstvovanja, za razliku od sporog procesa čišćenja okoline, koji je, naravno, takođe neophodan, dešava se u iznenadnoj promeni geštalta.

„Okret opasnosti stječe se nenadano. U okretu se naglo razsvjetljuje prosvjetli-
na, biti bitka.”²⁶

Opasnost, kada se shvati kao opasnost, postaje ono što nas spašava. „Opasnost je sama, ako *kao* opasnost jest, ono spasonosno”.²⁷

Ovo izvanredno tvrđenje osnova je za dva suprotstavljena načina razumevanja Hajdegerove reakcije na tehniku. Obe interpretacije su saglasne u tome da, kada se jednom tehničko razumevanje bivstvovanja razume u onome šta ono jeste – povեսno razumevanje – zadobija se slobodan odnos prema njemu. Niti forsiramo tehničku efikasnost kao naš jedini cilj, niti joj se stalno opiremo. Ako smo slobodni od imperativa tehnike, mi u svakom pojedinačnom slučaju možemo razmotriti prednosti i nedostatke. Kako Hajdeger kaže:

„Mi dopuštamo da tehnički uređaji prodru u naš svakodnevni život i istovremeno ih ostavljamo po strani [...] kao stvari koje nisu apsolutne, već zavise od nečeg višeg [čistina]. Ovo držanje prema tehnici, koje izražava ‘da’, ali istovremeno i ‘me’, nazvaću, koristeći stari izraz, *oslobođenjem prema stvarima*.”²⁸ [prev. U.P.]

Jedan od načina da se razume ovaj predlog – koji ovde predstavlja Ričard Rorti – tvrdi da kada jednom zadobijemo pravi odnos prema tehnici, odnosno kada je prepoznamo kao čistinu, ona se pokazuje jednako dobrom kao bilo koja druga čistina. Efikasnost – izvući maksimum iz nas samih i iz svega ostalog – u redu je sve dok ne smatramo da je ona sama po sebi *jedini* cilj za čoveka, diktiran od strane same realnosti, kome svi ostali treba da se podrede. Čini se da Hajdeger podržava ovo prihvatanje tehničkog razumevanja bivstvovanja kada kaže:

„Ono što se pojavljuje i istovremeno uskraćuje (t.j. čistina) je suštinska osobina onoga što zovemo misterija. Držanje koje nas osposobljava da budemo otvoreni prema skrivenom smislu u tehnici nazivam otvorenošću za čudesno. Oslobođanje spram stvari i otvorenost za čudesno pripadaju jedno drugom. Oni nam daju mo-

²⁵ Hajdeger, M., „Građenje, stanovanje, mišljenje”, u: *Predavanja i rasprave*, str. 121-122

²⁶ Hajdeger, M., „Okret”, str. 256

²⁷ Isto, str. 255

²⁸ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 54

gućnost da stanujemo u svetu na potpuno drugačiji način. Oni nam obećavaju novo tlo i temelj na kom možemo stajati i izneti svet tehnike, a da njime ne budemo ugroženi.”²⁹ [prev. U.P.]

Međutim, prihvatanje čudesnog dara razumevanja bivstvovanja ne može biti celokupna Hajdegerova poenta, jer on neposredno dodaje:

„Oslobađanje prema stvarima i otvorenost za čudesno daju nam pogled na novu ukorenjenost koja bi jednog dana čak mogla ponovo, u izmenjenom obliku, zahvatiti staru ukorenjenost, koja sada rapidno nestaje.”³⁰ [prev. U.P.]

Stoga se vraćamo na prethodnu primedbu i uviđamo da *oslobađanje* daje samo „mogućnost” i „obećanje” za to „da stanujemo u svetu na potpuno drugačiji način”.

Puka otvorenost za tehniku, čini se, izostavlja mnogo šta što Hajdeger smatra suštinskim za ljudsko biće: uronjenost u prirodu, blizinu ili okolnost, zajedničke smisao-ne razlike poput plemenitog i niskog, pravde i nepravde, spasenja i osude, zrelosti i nezrelosti – da navedemo ono što je imalo značajnu ulogu u našoj povesti. *Oslobađanje*, iako nam pruža slobodan odnos prema tehnici i štiti našu prirodu od izopačenja i izvr-tanja, ne može nam dati ništa od toga.

Za Hajdegera, stoga, dve su stvari važne. Jedna je jasna:

„Zadatak je spašavanje suštinske prirode čoveka. Stoga, zadatak je održati živim misaono mišljenje.”³¹ [prev. U.P.]

Ali to nije dovoljno

„Ako se u nama probude oslobađanje prema stvarima i otvorenost za čudesno, trebalo bi da dospemo na put koji će nas voditi do novog tla i temelja.”³² [prev U.P.]

Oslobađanje je, kako se ispostavlja, samo faza, vrsta skele u iščekivanju novog razumevanja bivstvovanja, koji bi dao sadržaj našoj otvorenosti – što Hajdeger naziva novom ukorenjenošću. Zbog toga Hajdeger, kad god govori o *oslobađanju* i spasonoj moći razumevanja tehnike kao dara, pominje i ono božansko.

„Tek kad se čovjek u stjecanju tog uvida kao onaj u uvidu uviden odrekne ljudske samovolje [...] odgovara čovjek u svojoj biti nagovoru tog uvida. Tako odgovarajući, čovjek je posvojen da u očuvanom elementu svijeta kao smrtnik izgleda ono božansko.”³³

Ova potreba za novim centriranjem očituje se u čuvenoj Hajdegerovoj primedbi iz njegovog poslednjeg intervju-a: „Samo nas Bog sada može spasiti”.³⁴ Ali šta ovo znači?

²⁹ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 55

³⁰ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 55

³¹ Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 56

³² Heidegger, *Discourse on Thinking* (New York: Harper and Row, 1966), p. 56

³³ Hajdeger, M., „Okret”, str. 258

³⁴ „Nur noch ein Golt kann uns reiten“, *Der Spiegel*, 31.05.1976.

POTREBA ZA BOGOM

Kada bismo samo zadržali pre-tehničko delovanje, čak i kada bi to bilo moguće, to nam ne bi pružilo ono što nam je potrebno. Pre-tehničko delovanje više ne sačinjava zajedničko shvatanje stvarnosti, a novo razumevanje bivstvovanja ne može se ozakoniti. Da bi takvo delovanje dalo smisao našem životu i ujedinilo nas u zajednicu, ono bi moralo biti fokusirano i uspostavljeno od strane delatnika. Ova funkcija, koju pozni Hajdeger naziva „sebe-u-delo-stavljanje-istine”, može se izvesti preko umetničkog dela. Hajdeger daje primer grčkog hrama kao svoju ilustraciju delovanja umetničkog dela. Hram je za Grke uspostavljao ono što je bilo važno, i tako dopuštao da postoje heroji i robovi, pobjeda i poraz, propast i blagoslov i tako dalje. Ljudi čije je delovanje bilo manifestovano i fokusirano hramom imali su smernice za vođenje dobrog i izbegavanje lošeg života. Srednjovekovna katedrala je na isti način omogućavala svece ili grešnike, pokazujući ljudima dimenzije spasenja i prokletstva. U oba slučaja znalo se na čemu smo i šta treba činiti. Hajdeger smatra da „u tom otvorenom uvek mora da bude nešto bivstvjuće u kojem otvorenost stiče oslonac i postojanost”.³⁵

Takve posebne objekte mogli bismo nazvati kulturnim paradigmatama. Kulturna paradigma sabira i fokusira raštrkane kulturne prakse, ujedinjuje ih u koherentne mogućnosti postupanja i uspostavlja ih za ljude, koji onda mogu delati i odnositi se međusobno u kontekstu zajedničkog egzemplara.

Kada uočimo da za poznog Hajdegera samo ona delovanja fokusirana u paradigmatama mogu ustanoviti kako se stvari pojavljuju i šta treba činiti, možemo videti zašto je bio pesimističan u pogledu spašavanja aspekata prosvetiteljstva ili obnavljanja praksi fokusiranih u prošlosti. Hajdeger bi rekao da mi zaista treba da pokušamo da sačuvamo takve prakse, ali da nas one mogu spasiti samo ako su radikalno transformisane i integrisane u novo razumevanje stvarnosti. Dodatno, moramo naučiti da cenimo marginalne prakse – ono što Hajdeger naziva spasilačkom moći nevažnih stvari – kao što je prijateljstvo, planinarenje u divljini ili ispijanje lokalnog vina sa prijateljima. Sve te prakse su marginalne upravo zato što nisu efikasne. Naravno, one se mogu sprovesti zbog dobrog zdravlja i veće efikasnosti. Ova ekspanzija tehničke efikasnosti je najveća opasnost. Međutim, ove spasilačke prakse mogu se sabrati u novu kulturnu paradigmatu, koja za nas uspostavlja nov način ponašanja, čime fokusira svet u kome su prethodno marginalne prakse centralne, a efikasnost marginalna. Takav novi objekat ili događaj, koji utvrđuje novo razumevanje stvarnosti, Hajdeger bi nazvao novim bogom. Zbog toga on smatra da „nas samo novi bog može spasiti”.³⁶

Jednom kada uvidimo šta je potrebno, takođe uviđamo da nema mnogo toga što možemo uraditi da to ostvarimo. Nov smisao realnosti nije nešto što može postati cilj ili projekat, poput leta na mesec – paradigmatama savremene tehničke moći. Nagoveštaj toga kako bi takav novi bog mogao da izgleda pruža muzika šezdesetih godina. Bitlsi, Bob Dilan i druge rok grupe za mnoge su postali artikulacija onoga što je stvarno značajno. Ovo novo razumevanje skoro se oformilo na muzičkom festivalu Vudstok, kada su ljudi

³⁵ Hajdeger, M., „Izvor umetničkog dela”, str. 43

³⁶ Ovo je jednako dobar prevod čuvene fraze iz *Špigla*.

zaista nekoliko dana živeli u razumevanju bivstvovanja u kom je marginalizovana glavna savremena preokupacija racionalnošću, trezvenošću, voljnim postupanjem i fleksibilnom, efikasnom kontrolom, te je bila podređena grčkim vrlinama poput otvorenosti, uživanja u prirodi, plesa i dionizijske ekstaze, zajedno sa zanemarenim hrišćanskim težnjama ka miru, toleranciji i brizi za drugoga bez želje i ekskluzivnosti. Tehnika nije uništavana ili rušena, već je sva moć elektronskih medija stavljena u službu muzike, koja je fokusirala sve prethodno navedene preokupacije.

Da je dovoljno ljudi na Vudstoku pronašlo ono do čega im je najviše bilo stalo, i da su prepoznali da i svi drugi dele taj uvid, novo razumevanje bivstvovanja moglo je biti oformljeno i stabilizovano. Naravno, mi sada vidimo da preokupacije Vudstok generacije nisu bile dovoljno široke i duboke da bi se oduprle tehnicima i podržale kulturu. Ipak, ostaje nam nagoveštaj toga kako bi nova kulturna paradigma mogla da funkcioniše, i uvid da moramo podržavati receptivnost kod ljudi i sačuvati ugrožene vrste pre-tehničkih praksi, koje su još deo naše kulture, u nadi da će one jednog dana biti uvučene u novu paradigmu, dovoljno bogatu i otpornu da da nov smisao našim životima.

Međutim, ideja o bogu koji će nam dati ujedinjeno, ali otvoreno društvo – jedan set preokupacija koji svi dele, makar i kao fokus razmimoilaženja – mnogima izgleda ne-realno ili čak opasno. Hajdeger bi se verovatno složio sa tim da otvoreno demokratska verzija toga deluje krajnje neostvarivo i da smo svakako videli da zatvorena totalitarna verzija može biti pogubna. Ali Hajdeger smatra da nam je takvo društvo neophodno, s obzirom na našu povesnu suštinu – vrstu bića koja smo postali tokom istorije naše kulture. Ovo povlači pitanje da li je naša potreba za jedinstvenim društvom zaista posledica naše povesne prirode ili je tvrđenje da ne možemo živeti bez centrirane i ukorenjene kulture prosto romantična nostalgija.

Teško je proceniti kako bi se na to pitanje moglo odgovoriti, ali Hajdeger ima poruku čak i za one koji smatraju da mi, u našem pluralitetnom savremenom svetu, ne bi trebalo da očekujemo i da ne trebamo jedno obuhvatno društvo. Oni koji – od Dostojevskog, preko hipika, do Ričarda Rortija – pod zajednicom razumevaju lokalne enklave u inače impersonalnom društvu, duguju nam objašnjenje o tome šta sačinjava ove lokalne zajednice. Ako su Dostojevski i Hajdeger u pravu, svaka lokalna zajednica i dalje treba svog lokalnog boga – svoju osobenu inkarnaciju toga čemu služi zajednica. U tom slučaju još jednom se vraćamo na stanovište da oslobađanje nije dovoljno, te do modifikacije hajdegerovskog slogana da nas samo neki novi *bogovi* mogu spasiti.

Izvor:

H. L. Dreyfus, 'Heidegger on Gaining Free Relation to Technology',
Heidegger Reexamined III: Art, Poetry, and Technology, H. L. Dreyfus,
M. Wrathall (eds.), Routledge, 2002

Prevod sa engleskog jezika: Una Popović